

rame strukturiranosti besedila, s čimer tudi skuša pripeljati učence do kvalitetnejšega lastnega pisanja. Niso pa v tej

obravnavi upoštevana vprašanja človeka, upodobljenega v literarnem delu.

Alenka Glazer

MAHAJANA – NEULOVJIVA Z RACIONALNO RAZLAGO

Niko Grafenanuer: Mahajana in druge pravljice o Majhnici. Ilustr. Marija Lucija Stupica. Ljubljana, Domus 1990.

”Za Majhnico se je s tleskom zaprla knjiga, ki je še maloprej nudila streho in zavetje. Iz mrtvega tenutka na meji med minulim in prihodnjim časom, ki je bil zunaj resničnosti, kakršno hranijo v sebi knjige, je stekla v prihodnji čas, saj je lahko dihala samo zrak knjižne resničnosti in nobene druge.”

Tako se začenja nova Grafenaurejeva knjiga, v kateri je junakinja prejšnje, Majhnica, s pomočjo Navijalca ur zrasla v nov lik. A še vedno je deklica, ”ki diha zrak knjižne resničnosti”, še vedno je sestra Carrillove *Alice v Deveti deželi*, še vedno se ji dogajajo prečudovite in prečudne stvari, ko potuje po pokrajinah, ki so nastale v pesnikovi in pisateljevi imaginaciji.

Kakor je Majhnica odrasla in se spremenila, tako je zrastel in se spremenil tudi njen svet. Priznati moramo, nikadar ni bil čisto navaden, vsakdanji, čeprav je bil v svoji nenavadnosti, v svoji živopisnosti in nenavadnih pustolovščinah, navadah in običajih svojih prebivalcev tudi nadvse razumljiv, sočen in podoben našemu. Jurij Pan, s katerim Majhnica potuje skozi svet, ki je hkrati tudi čas in vseмирje, človekova zgodovina in naravne premene, rojstvo in smrt, torej tista celovita, polna in vsestranska podoba univerzuma, ki je vedno mikala pisatelje, da bi se ji približali, da bi razumeli prve in poslednje vzroke za vse živo in neživo.

Majhnica z Jurijem Panom ne potuje samo od začetka (pomladi) do konca (zime), ne potuje samo skozi pokrajine do-

mišljije, sanj, prividov in predstav, skozi podobe in senčne slike, ne potuje samo po tem in onem svetu (kot nekoč božanski pevec Orfeus za svojo Evridiko), potuje tudi skozi pokrajine literature v najširšem pomenu besede. Nešteto bolj in manj razpoznavnih aluzij je, s katerimi se poigrava pripovedovalec: v njegovo literaturo vstopajo mnoge literarne osebe, situacije in spomini. Njegova literatura – svet, v katerem živi Majhnica svoje literarno življenje – je svet, ki so ga nekoč zgradile literarne pripovedi, je res ”resničnost, shranjena v knjigah”, je pripoved o davnih časih, ki pa so spet tudi vabljiva, skoraj nedosegljiva prihodnost.

Literatura, ki govori o literaturi, ki preoblikujejo njeno tkivo, zahteva tudi poseben jezik, jezik posebne občutljivosti in razprtosti za stvari, ki jih v vsakdanjem (realnem) svetu sploh ne opazimo in tudi ne znamo pravilno zaznamovati. Majničin svet, svet plahe in komaj prebujene ljubezni, čustva, ki se napaja pri drugem in hkrati napaja drugega v njegovi enkratnosti, zahteva poseben jezik; znane besede dobijo nove pomene, v besednih igrah zažarijo nove vsebine, nov jezik nam predstavlja stare resnice tako, kot da zanje še ne bi vedeli, kot da jih ne bi poznali, kot da se jim ne bi znali odpreti. Pri tem ne smemo pozabiti na posebno senzibilnost, ki jo ustvarja vpletanje verzov in celih pesmi v tkivo pripovedi o Majhnici in Juriju Panu. To je nadaljevanje poezije, ki jo poznamo iz Grafenaurejeve zbirke *Skrivnosti*, to je poezija, ki skuša s kar najbolj ekonomičnimi filotehničnimi sredstvi pričarati poseben, nov, čaroben svet, ki je v svojem jedru še bolj krhek in

prosojen kot je krhka in prosojna ostala tekstura pripovedi o deklici Majhnici in njenih nenavadnih dogodivščinah. Pesem je hkrati sestavna prvina te zgodbe, je pa tudi samostojna resničnost, samostojna pripoved o istem, a v drugačnem, še bolj strnjenem in prepričljivem jeziku. Je pripoved o pripovedi, hkrati tudi kontrapunkt dogajanju in njegovi napetosti.

Tisto, kar je presenečalo že pri prvi knjigi o Majhnici, tako rekoč polihistorško poigravanje s številnimi situacijami, ki jih ustvarja življenje, v pravljici pa dobijo, še posebej, če so v novih razmerjih, nenavadne razsežnosti, je v *Mahajani* še bolj domišljeno. Tu nenehno razkrivamo nove in nove možnosti, ki jih ponuja svet, v katerem domišljija preoblikuje vsakdanje, banalne, komaj opazne situacije; hrati Grafenauer rečem, ki imajo posebno težo in pomen (recimo spust v "svet senc" in pripoved o njih) dodaja navidezno lahkotnost Majhničine nevednosti, otroške odprtosti za svet, ki ga še ne pozna, a je že del njega. Ta odvisnost, ki se Majhnici prikriva, je tisto, kar stori, da je moral vsakdo od nas odrasti in da čaka to tudi slehernega otroka, ki mora svet otroškosti, sanj, podob, v katerih imajo reči drugačna razmerja, zamenjati s kavzalnim svetom; reverzibilni Grafenauerjev proces, pesniška pripoved pa kaže, da tak proces pravzaprav znova vodi nazaj, v začetek, k točki, ko so se stvari začele oblikovati pred otroškimi očmi in so se začele odpirati "nedolžnim" otroškim srcem. Sklepna zgodba v zgodbi, zapis o ladji Mahajana (ki je dala tudi naslov v knjigi), je še enkrat strnjen "pogled" v svet, ki je stkan iz drugačne snovi, kot tisti, v katerem živijo tudi bralci knjige. Je pesniška podoba jaza in slehernika, enega in vsega, tistega—kar—je bilo in onega—ki—šele—ho, dvojnosti v enovitosti in enovitosti v dvojnosti. Zgodba tako odkriva samo sebe, prostor/čas, v katerega je postavljena, ne—kavzalnost svojih korenin in bleščeči sloj svoje domišljije.

Toda ali je to sploh pripoved za otroke, in če je, v kakšnih razsežnostih? Prav

gotovo je to bolj zgodba za mladostnike, ki si že oblikujejo svet po svoji podobi, ki izstopajo iz pogledov, ki jih ponujajo starši, šola, vzgoja, tradicija. *Mahajana* je pripoved o pustolovščini, ki ni nekaj stereotipnega in pozunanjenega, ujetega v klišeje in razpetega med dvojno logiko dobrega in slabega, z obveznim srečnim koncem (in moralnim podukom). *Mahajana* je organizirana drugače; je zgolj niz asociacij, ki rastejo druga iz druge, miselnih obratov in besednih bravur, a tudi zank in slepih ulic. Odkriva tam, kjer se zdi, da zakriva, in obratno, vodi tam, kjer ne vodi, uči tam, kjer se zgolj poigrava z različnimi, največkrat enakovrednimi možnostmi. Včasih je prav gotovo tudi za mladostnika preveč zapletena, prav nič ji ne bi škodoval slovar manj znanih izrazov, fraz in tujk. Največkrat pa to sploh ne moti: zgodba ni zgrajena tako, da samo integralno branje omogoča razumevanje "pomena"; enako ga omogoča branje manjših segmentov, zgodb v zgodbi. Zato se zdi, da je *Mahajana* namenjena tako mladostniku kot tudi odraslemu bralcu; vsaka od skupin bo našla v zgodbi tisto, kar od nje pričakuje: mladostnik "potrditev" svojega dozorevanja, odrasli bralec de—vu pogled na tisto, kar ostaja kot spomin na lastno dozorevanje, zapis in matrica lastnega spoznavanja sveta v tistih nepresežnih zakonitostih, o katerih pripoveduje *Mahajana*. Optiko lahko še bolj izostrimo: kot vse značilne in atipične (glede na strukturo pripovednih obrazcev, učinke teh obrazcev, konvencije, standarizirani jezik in razmerja medosebami, polarizacijo na "dobri" in "slabi" del sveta ali junakov) pripovedi za mladostnike — tu se spet odpira polje korespondence z izjemnim pripovednim svetom Lewisa Carrolla in njegove, prav tako ženske junakinje Alice — je tudi *Mahajana* večplastna in v svoji večplastnosti pravzaprav neulovljiva z racionalno razlago. Racionalna razlaga je seveda tudi sleherni kritiški zapis o zgodbi in njenih konstitutivnih elementih. Ponuja različne "vpogled", različne intrpretacije, a tudi zelo

slikovite asociativne "izlete" v pripoved samo in v njene "zgodbe", "epizode" ali "prizore".

Če k temu dodatno še serijo barvnih ilustracij Marije Lucije Stupica, v zadnjih knjigah stalne soavtorice pravljичnega ali pesniškega sveta izpod peresa Nika Grafenauerja, potem je pred nami nenavadna in "neserijska" knjiga sodobne pripovedi za mladostnike. Ilustracije s svojimi pastelnimi in nežnimi podobami še poudarja-

jo nerealni, literarni, imaginativni svet pripovedi o Majhnici, njenih prijateljih in dogodkih, zaradi katerih mora odrasti tako ona kot tudi njeni bralci.

Denis Poniž

PESMARICA PESNIŠKIH OBLIK

Boris A. Novak: *Oblike sveta* (Pesmarica pesniških oblik), Založba Mladika, Ljubljana 1991, 140 str.

Boris A. Novak je s svojim pesniškim delom že od vsega začetka presenečal svoje bralce. V središču njegovih slovstvenih prizadevanj je namreč **igra**, v kateri so konstruirane in kombinirane značilnosti pomenskih, zvočnih in estetskih razsežnosti slovenskega jezika. Na dnu Novakovega pesništva je resda izjemno pomemben motiv pesniškega ustvarjanja in ustvarjalca samega, vendar ga istočasno in vedno prekrije artistična strast, za katero imamo ustrezen pojem v eni od avtorjevih pesniških zbirk – **prebese-dovati, prebese-dovanje**. Novakova najnovejša zbirka, objavljena pod naslovom *Oblike sveta*, je izrazit zgled opisane ustvarjalne usmeritve.

Avtor to svojo knjigo označuje kot "pesmarico pesniških oblik" (v podnaslovu), obenem pa želi, da bi v njej videli "pesniško zbirko za mladino" (v Uvodu). Obe označbi sta kolikor toliko točni, vendar vsebine *Oblik sveta* ne moreta do kraja izčrpati. Avtorjeva knjiga je namreč izvorno zamišljena poetika v tradicionalnem pomenu besede (= zbirka pravil, na katera se pesnik, bolj ali manj zavestno, naslanja v sestavljanju svojih pesniških

besedil). Takšna poetika je izvedena iz norm, ki so jih raziskovalci ugotovili v delih najboljših pesnikov zahodnoevropske in deloma tudi svetovne lirске produkcije, na nekaterih mestih v obravnavani knjigi pa je pojem poetike že tudi sprejet v sodobnem smislu, se pravi, kot nekaj "osebnega", kar izvira samo iz ustvarjalca in nima nobene zveze s stalnostjo kontinuitete ali celo "večnostjo" klasičnih pravil ter obrazcev. *Oblike sveta* so zato po svoji notranji sestavi izrazito dvodelne. Prvi del je vedno **strokovne** narave; sestavljen je od kolikor je le mogoče natančnega opisa določene oblike. Ta opis se od podobnih priročniških opisov ali leksikonskih obdelav razločuje po esejističnem prijemu, s katerim je suhoparnost dejstev in podatkov razbremenjena, a dostopnost povedanega povečana za večje število bralcev. Drugi del je pesmarica opisanih oblik. Ta pesmarica ni nastala tako, kakor je bilo doslej običajno; avtor namreč za določeno obliko ne išče ustrezen zgled v svetovni književnosti, temveč ga piše sam. Prvi (strokovni) del knjige je torej parafraza današnje vednosti o, recimo za zgled, strukturi sonetne oblike; v tej parafrazi se skriva poglobljen študij, ki je praviloma prišel do bistva pojava, o katerem gre beseda. Rezultat imenovane poglobljenosti je izredno lahkoten refera-